En stöld i Porkala

av Kaa Eneberg

Résumé

Due to a separate peace agreement in the autumn of 1944 Finland was forced to evacuate the Porkala (Porkkala) farming area close to the capital. About 10 000 people were forced to abandon their homes and land in a short time to the Soviet union, with the area being transformed into a military base controlling the Gulf of Finland. Anxious to fulfil the agreement, Finland quickly mobilized its military to lead the operation to empty homes, force cattle out of the area and rescue property. Much could not be told in those sensitive times, such as how two Swedish journalists by stealing a charcoal drawing picturing Jesus Christ almost caused a diplomatic crisis in the middle of the turmoil. Centuries later the incident became known.

I ÅR HAR det gått 60 år sedan Sovjetunionen återlämnade det annekterade Porkalaområdet nära Helsingfors till Finland. I oräkneliga artiklar och böcker i Sverige och Finland har livfullt berättats om hur befolkningen på 10 000 människor i september 1944 snabbt fick packa ihop och lämna området för att tvingas bevittna hur deras ägor – hus och åkrar – förvandlades till en rysk marinbas. Samma episoder upprepas och återberättas – som den om de gamla isolerade systrarna i skogen. De var ovetande om evakueringsordern och undsattes i sista stund av polisen i ren panik när tidsfristen höll på att gå ut.

Den svenske journalisten Allan Sandström kunde dock i sin bok *Den falska freden – Finlands kamp för freden 1944–1948 (*Libris 1997) återge en dramatisk händelse som hade hållits hemlig i över 50 år i en ytterst liten krets. Sandström tillhörde inte de sammansvurna – två svenska journalister och två finska officerare – som hösten 1944 lovat varandra att hålla tyst om händelsen. Kyrkoherden Eric Henricssons hade dock skrivit om den i Kyrkslätts hembygdsförenings skrift 1987, men den hade begränsad spridning. Hemligheten bevarades ett tag till.

Varför skulle episoden tystas och varför fann sig både finska och svenska journalister i påbudet? Det höll ju på att bli fred. De inblandade var överens om att stora politiska och diplomatiska förvecklingar hade varit att vänta om händelsen läckt ut. En diplomatisk kris med Sverige var det sista Finland önskade sig mitt i sina känsliga fredsförhandlingar med Kreml.

Dramatiken gällde en stor teckning av Kristus på korset av den finlandssvenske konstnären Lennart Segerstråle. Med några kolbitar på grovt spännpapper hade han snabbt tecknat bilden under arbetet med att tömma kyrkan innan den skulle överlämnas till ryssarna. Fyra glasmålningar som han skapat för Kyrkslätt medeltida kyrka på 1930-talet togs ned. Sin sorg och vrede svalde han och avslutade teckningen med ett försonligt ”Jesus Kristus, alla folks frälsare” – med kyrilliska (ryska) bokstäver.

De sovjetiska övervakarna lät sig inte bevekas utan tvingade finländarna att ta ner det nya konstverket som de uppfattade som en provokation. Officeren Per Duncker åtog sig

uppdraget och fick dessutom order att bränna teckningen. Det förmådde han inte utan gömde den i ett närliggande förråd. Några timmar senare var teckningen försvunnen. Ryktet spreds om att två svenska journalister som rapporterade om evakueringen setts försvinna med pappersrullen.

Mitt i natten inställde sig Duncker med sin chef major Erik von Frenkel på hotell Kämp i Helsingfors. Journalisterna förnekade stölden men då majoren knäppte upp sitt pistolhölster föll de till föga. De återlämnade teckningen och lovade dessutom att inte skriva en rad om händelsen. Journalisterna var förstås sura över att ha snuvats på en bra artikel, men de hade ingen önskan att orsaka Finland svårigheter, och intermezzot nämndes aldrig i svensk press, skriver Sandström. Att svenska pressmän hotats av finsk militär med pistol ansågs inte heller förtroendeskapande.

Duncker påstås ha glömt hela episoden och förvarade teckningen i 30 år. Familjen återlämnade den då till kyrkan där den efter sakkunnig restaurering på Ateneum i Helsingfors hängdes i ett kor och högtidligen invigdes med en minnesgudstjänst 1980.

Högtiden nämner inte Sandström, trots att han som självlärd populärhistoriker skrev mycket ingående om Finlands historia. Om man vill veta något om gudstjänsten som samlade bygdens folk kring den nyrestaurerade målningen får man lyssna till Finlands f d försvarsminister Elisabeth Rehn. I sin nyutkomna självbiografi *Lillan – Elisabeth Rehns sällsamma liv* (Otava 2015) berättar hon om hur rasande hon blev då hon fann att minnesstunden skulle avslutas med unison sång av Internationalen, då ännu Sovjetunionens nationalsång:

> Det var helt obegripligt att man i det självständiga Finland skulle avsluta en fest med att sjunga Internationalen och i synnerhet fick det inte ske i Porkala som tvångsannekterats av Sovjetunionen.

Rehn var då nyvald riksdagsledamot och skrev i ilskan en insändare i lokalpressen. Den föll inte i god jord. Hon anklagades av sin partiledning att ha orsakat en politisk skandal. I sin iver att reda ut saken ringde hon den sovjetiska ambassaden. Där kände man inte till någon skandal. Rehn deltog i gudstjänsten som vanlig församlingsmedlem, långt bakom de finska och sovjetiska dignitärerna på första bänk. Och definitivt sjöng hon inte med i Internationalen.

Under ”Porkalaparentesen” (1944–1955) som den kallas i folkmun fick kyrkan tjäna som stall för röda arméns hästar.

Författaren är journalist och författare.